

SPORT TURIZMI VA EKOLOGIK MADANIYAT

To'xtayev Juma Jo'rayevich

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti NTM dotsenti

Normurodov Mashrab Ilyosjon o'g'li

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti NTM talabasi

Turdiboyev Asilbek G'ulomjon o'g'li

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti NTM talabasi

Eshonqulova Zuxra Davirbekovna

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti NTM talabasi

Annotatsiya. Ushbu maqolada sport turizmining zamonaviy jamiyatdagi o'rni, uning ekologik madaniyatni shakllantirishdagi ahamiyati, tabiat bilan o'zaro aloqadorlik jarayonlari va ekologik mas'uliyat tamoyillari yoritilgan. Sport turizmi insonlarda tabiatni asrashga doir ongni kuchaytirishi, ekologik xavfsizlikka rioya qilish ko'nikmalarini shakllantirishi hamda barqaror rivojlanishga xizmat qilishi tahlil qilingan. Maqolada sport turizmining ekologik muvozanatni ta'minlashdagi roli, "Hech qanday iz qoldirma" tamoyiliga amal qilishning ahamiyati va ekologik ta'lim jarayonidagi o'rni haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: Sport turizmi, ekologik madaniyat, barqaror rivojlanish, ekologik xavfsizlik, tabiiy muhit, ekologik tamoyillar.

Аннотация. В данной статье анализируются значение спортивного туризма в современном обществе, его влияние на формирование экологической культуры, особенности взаимодействия человека с природой и принципы экологической ответственности. Рассматривается роль спортивного туризма в укреплении экологического сознания, обучении навыкам защиты окружающей среды и обеспечении устойчивого развития. Подчеркивается важность соблюдения принципа «Не оставляй следов» и внедрения экологического образования среди спортсменов и туристов.

Ключевые слова: Спортивный туризм, экологическая культура, устойчивое развитие, экологическая безопасность, природная среда, экологические принципы.

Annotation. This article discusses the role of sports tourism in modern society and its contribution to the development of environmental culture. It highlights how sports tourism enhances environmental awareness, promotes responsible behavior in natural settings, and supports sustainable development. The importance of the “Leave No Trace” principle, ecological education, and environmentally responsible tourism practices is examined. The article emphasizes the necessity of fostering ecological responsibility among athletes and tourists to protect natural environments for future generations.

Keywords: Sports tourism, environmental culture, sustainable development, ecological safety, natural environment, ecological principles.

Kirish.

Sport turizmi bugungi globallashuv jarayonida insonlarning sogʻlom turmush tarziga boʻlgan ehtiyoji, tabiatga qaytish istagi, yangi hududlarni kashf qilishga boʻlgan qiziqishining ortishi natijasida jadal rivojlanayotgan sohalardan biridir. Sport turizmi nafaqat jismoniy faollik turini, balki ekologik ongni shakllantiruvchi, tabiatni muhofaza qilish madaniyatini rivojlantiruvchi muhim jarayon hisoblanadi. Chunki sport turizmi bilan shugʻullanuvchi shaxslar tabiat qoʻyniga boradi, tabiiy muhit bilan bevosita muloqot qiladi va shu orqali ekologik madaniyatning shakllanishiga hissa qoʻshadi. Sport turizmining ommalashuvi bilan birga ekologik muvozanat, tabiiy hududlarni muhofaza qilish, ekologik xavfsizlik, toza turizm tamoyillariga amal qilish kabi masalalar dolzarb boʻlib bormoqda. Sport turizmi oʻz ichiga piyoda sayohatlar, togʻ turizmi, ekstremal sport yoʻnalishlari, veloturizm, changʻi sayohatlari, suv sporti turizmi, ekoturizm va boshqa koʻplab faol yoʻnalishlarni oladi. Har bir yoʻnalishda tabiat bilan toʻgʻridan-toʻgʻri aloqada boʻlish turistik jarayonning ekologik masʼuliyatini oshiradi. Bu jarayonda tabiatga ehtiyotkorlik, chiqindilarni kamaytirish, oʻsimlik va hayvonot dunyosiga zarar yetkazmaslik asosiy tamoyil sanaladi[1].

Sport turizmi rivojlanishi uchun ekologik muhitning barqarorligi muhim ahamiyatga ega. Ammo ba'zan odamlarning tabiat qo'ynida noto'g'ri xatti-harakati ekologik muammolarni yanada keskinlashtiradi. Masalan, tog'li hududlarda cheksiz sayyohlar oqimi o'simliklarning tap-taqir bo'lishiga, tuproq eroziyasiga, hayvonlarning yashash muhitining buzilishiga olib kelishi mumkin. Shuning uchun sport turizmini rivojlantirishda ekologik madaniyatni oshirish ustuvor vazifa sanaladi. Ekologik madaniyat — bu tabiatga zarar yetkazmaslik, resurslardan oqilona foydalanish, chiqindilarni boshqarish, ekologik xavfsizlikni e'tirof etish va tabiatga ehtiyotkor munosabatni anglatadi. Sport turizmi bilan shug'ullanuvchi insonlar nafaqat o'z jismoniy faolligiga, balki atrof-muhit holatiga ham e'tiborli bo'lishlari shart.

Sport turizmi ekologik madaniyatni shakllantirishga uch asosiy yo'l orqali ta'sir ko'rsatadi. Birinchidan, sport turizmi tabiat go'zalliklarini bevosita his qilish orqali insonlarda ekologik ongni uyg'otadi. Inson toza havo, toza suv, go'zal landshaftlar, o'rmonlar, tog'lar va daryolarni ko'rib, ularni asrab-avaylash zarurligini chuqur anglab yetadi. Ikkinchidan, sport turizmi atrof-muhitni asrashga qaratilgan amaliy ko'nikmalarni shakllantiradi[3]. Masalan, sayohatchilar chiqindi qoldirmaslik, belgilangan arshalarda yurish, yong'in xavfsizligi qoidalariga rioya qilish, maxsus ekologik belgilarga amal qilish kabi amaliy ko'nikmalarni o'zlashtirishadi. Uchinchidan, sport turizmi tabiatni muhofaza qilish bo'yicha targ'ibot va tashviqotning samarali shakllaridan biridir. Turistik guruhlar, federatsiyalar va klublar ekologik aksiyalar o'tkazadi, daraxt ekish, hududlarni tozalash, noyob o'simlik va hayvonlarni himoya qilish bo'yicha tashabbuslarni qo'llab-quvvatlaydi.

Sport turizmining ekologik madaniyatga ta'sirini kuchaytirish uchun bir qator ekologik tamoyillarga amal qilish talab etiladi. Ulardan eng muhimi — “Leave No Trace” (Hech qanday iz qoldirma) tamoyilidir. Bu tamoyil bo'yicha sayyohlar tabiatda hech qanday iz qoldirmagan holda qaytishlari kerak, ya'ni chiqindi tashlamaslik, o't yoqmaslik, daraxtlarni shikastlamaslik, o'simliklarni yulmaslik, hayvonlarni bezovta qilmaslik, tabiiy muhitga ortiqcha aralashmaslik zarur. Bunday

odatlar sport turizmini xavfsiz va ekologik barqaror rivojlantirishning asosiy kafolati hisoblanadi[2].

Sport turizmi va ekologik madaniyat o‘zaro chambarchas bog‘liq bo‘lib, bu ikki tushuncha bir-birini to‘ldiradi. Tabiatni sevgan sportchi uni asrash zarurligini ham chuqur anglaydi. Shu bois sport turizmi ekologik ta’lim jarayonining ajralmas qismiga aylangan. Maktab va universitetlarda ekologik darslar doirasida sport turizmi asoslari, tabiatda yurish madaniyati, xavfsizlik qoidalari o‘rgatilmoqda. Bu esa yoshlar orasida ekologik madaniyatning yanada rivojlanishiga xizmat qilmoqda. Ekologik turizm, sayohat marshrutlarining ekologik standartlarga moslashtirilishi, xavfsizlik bo‘yicha yo‘riqnomalar, ekologik aksiyalar ham sport turizmining muhim tarkibiy qismidir.

Sport turizmi infratuzilmasini rivojlantirishda ham ekologik yondashuvlar muhim rol o‘ynaydi. Turistik maskanlarda chiqindilarni qayta ishlash tizimlarini yaratish, ekologik transportdan foydalanish, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanish, ekologik toza pansionat va dam olish maskanlarini barpo etish barqaror turizmni shakllantirishga yordam beradi. Bundan tashqari, mahalliy aholining ekologik madaniyatini oshirish, ekologik volontyorlik harakatlarini rivojlantirish, tabiatni muhofaza qilish bo‘yicha xalqaro tajribalarni joriy etish ham muhim ahamiyat kasb etadi[4].

Sport turizmi nafaqat jismoniy faollikni kuchaytiradi, balki tabiat go‘zalligini asrab-avaylashga undaydi. Tabiat — insonning eng katta boyligi. Agar sport turizmi ekologik madaniyat asosida rivojlansa, turizmning iqtisodiy, ijtimoiy va ekologik foydasi yanada oshadi. Sportchilar va sayyohlarning ekologik mas’uliyatli bo‘lishi, tabiat bilan uyg‘unlikda yashashi kelajak avlodlar uchun sog‘lom ekologik muhitni ta’minlaydi. Shuning uchun sport turizmini rivojlantirish jarayonida ekologik madaniyatni shakllantirish ustuvor yo‘nalish bo‘lib qolishi shart. Atrof-muhitni asrash, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, ekologik xavfsizlik choralariga rioya qilish, sportchilarni ekologik ta’limdan o‘tkazish va ekologik tamoyillarni targ‘ib qilish sport turizmining barqaror rivojlanishi uchun muhim omildir[5].

Xulosa.

Xulosa qilib aytganda, sport turizmi va ekologik madaniyat o'zaro uyg'unlashgan holda jamiyatda sog'lom, ongli, ekologik mas'uliyatli avlodni shakllantirishga xizmat qiladi. Tabiatni kuzatish, unga moslashish, uni muhofaza qilish — sport turizmining eng muhim vazifalaridan biri. Agar turizm ekologik talablar asosida olib borilsa, nafaqat sportchilar, balki jamiyatning barcha qatlamlarida ekologik ong shakllanadi. Bu esa kelajakda tabiatni asrab-avaylash bo'yicha chuqur madaniyatning shakllanishiga asos yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Hasanov Z., Jo'rayev M. Sport turizmi asoslari. – Toshkent: O'zbekiston fan nashriyoti, 2022.
2. Karimova D. Ekologik ta'lim va barqaror rivojlanish. – Toshkent: Innovatsiya, 2021.
3. Shakirjanova K.T. Yengil atletikada boshqaruv va pedagogik nazorat. O'quv qo'llanma – T.: 2009. – 58 b.
4. Shakirjanova K.T. Yengil atletika bo'yicha musobaqalarda kotibiyat ishini tashkil etish. Uslubiy qo'llanma. – T.: O'zDJTI nashriyot-matbaa bo'limi. 2010 y. – 72 b.
5. Sharipov B. Turizm va ekologiya: nazariya va amaliyot. – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2020.
6. Sunatov, J. R., Rustamov, R., & Dustmurodova, M. (2024). KOMPYUTER LINGV1ST1KASIDA FONETIK TAHL1L JARAYON1. Modern Science and Research, 3(5), 191-195.
7. Normurodovna, A. M. (2025). OLIY TA'LIM MUASSASALARI HAMDA MAKTABLARDA INGLIZ TILINI O'QITISHNING O'XSHASH VA FARQLI JIHATLARI. Modern education and development, 37(3), 284-289.
8. Egamberdiev, K., Khidirova, N., Juraev, D. A., & Elsayed, E. E. (2024). Numerical solution of groundwater modeling for mountains regions of Uzbekistan. Discover Water, 4(1), 111.
9. Zohirov, K., Temirov, M., Boykobilov, S., Berdiev, G., Ruziboev, F., Egamberdiev, K., ... & Madatov, K. (2025). Electromyography-Based Sign

Language Recognition: A Low-Channel Approach for Classifying Fruit Name Gestures. Signals, 6(4), 50.

10. Djumanov, J. X., Ishankhadjaev, O. A., & Begimqulov, D. Q. (2019). Egamberdiev Kh., Jumanov JJ Development Of A Hydrogeological Simulation Model Of Geofiltration Processes In Regional Aquifers Of Fergana Valley. In International Conference on Information Science and Communications Technologies (ICISCT). Tashkent, Uzbekistan (pp. 1-4).

11. Юсупов, Р. А., & Ишанходжаев, О. (2020). Egamberdiev Kh., Ахралов ШС Ер ости сувлари геофилтрация жараёнларини моделлашнинг дас-турий таъминотини ишлаб чиқиш. ТАТУ хабарлари” Илмий-техника ва ахборот таҳлилий журнали, 3, 55.

12. Djumanov, J. X., Zayniddinov, H. N., & Eshmurodov, D. E. (2020). Egamberdiev Kh. Mathematical Modeling of the Processes Formations of stocks in Low Water Period (on the example of the Karshi aquifer). International Journal of “Innovate Technology and Exploring Engineering (IJITEE)” ISSN, 2278-3075.

13. Axmedovna, B. S. (2025, February). Ingliz tilini o'rganishda o'zaro muloqotning ahamiyati. In International Educators Conference (pp. 318-325).

14. Сунатов, Д., Зикриллаева, Ф., АлишEROVA, Г., & Дустмуродова, М. (2025). Jahon adabiyotshunosligi rivoji. Объединяя студентов: международные исследования и сотрудничество между дисциплинами, 1(1), 124-126.

15. Сунатов, Д., Зикриллаева, Ф., Шерматов, Р., & Розимуродов, М. (2025). Amaliy tilshunoslik masalalari. Объединяя студентов: международные исследования и сотрудничество между дисциплинами, 1(1), 126-128.